

УДК: 159.923:316.62

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-3-3>**Світлана Ситнік,**

доктор психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології,

Олексій Чебикін,

доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

СПРЯМОВАНІСТЬ У СПІЛКУВАННІ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ РЕСУРС ЕФЕКТИВНОЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті представлені результати емпіричного дослідження характеру впливу різних типів спрямованості у спілкуванні на сформованість особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії. Для перевірки гіпотези про те, що тип спрямованості у спілкуванні позначається на сформованості особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, аналіз результатів дослідження складався з трьох послідовних кроків. По-перше, це з'ясування загальних тенденцій прояву різних типів спрямованості у спілкуванні у сучасній молоді. По-друге, встановлення характеру взаємозв'язків типів спрямованості у спілкуванні з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії. По-третє, порівняння груп досліджуваних різними типами спрямованості у спілкуванні. У результаті проведеного дослідження визначено, що у спілкуванні сучасної молоді найчастіше зустрічаються три тенденції: а) будувати його на взаємній довірі, повазі, взаєморозумінні та відкритості; б) спрямовувати зусилля на добровільну та безкорисливу централізацію на партнері; в) ставитися до партнерів як до засобу, об'єкту прихованих маніпуляцій. Встановлено в процесі кореляційного аналізу, що всі типи спрямованості у спілкування певним чином позначаються на становленні особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії. Найбільшою мірою це виявляється у прямих зв'язках альтероцентричних тенденцій з мотиваційним, емоційним, когнітивним компонентами та загальним показником ефективності міжособистісної взаємодії, а також у від'ємних зв'язках авторитарної та індивідуальної спрямованості з мотивацією, емоційно-вольовою регуляцією, і, як наслідок, особистісною основою міжособистісної взаємодії загалом. Крім того, виявлено прямі кореляції діалогічної спрямованості спілкування з мотиваційним компонентом, маніпулятивною та конформною спрямованості - з когнітивним компонентом міжособистісної взаємодії. Виявлено шляхом порівняння груп досліджуваних з домінуванням різних типів спрямованості у спілкуванні, що альтероцентричний тип більше за інші типи, сприяє найвищому прояву особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, що виявляється як на рівні всіх його компонентів, так і на загальній ефективності цього процесу. Авторитарний тип призводить до дефіцитного характеру становлення особистісного ресурсу, що знижує ефективність міжособистісної взаємодії. Діалогічна спрямованість спілкування притаманна молодим людям з помірною сформованістю всіх компонентів міжособистісної взаємодії. Особливістю молоді з домінуванням конформного типу спрямованості є висока впевненість у собі, самостійність, витримка та самовладання. Домінування індивідуального типу призводить до браку комунікативних здібностей, а тому представники цього типу частіше спотворено сприймають переживання партнерів, не вміють домовлятися.

Ключові слова: спрямованість особистості, спілкування, міжособистісна взаємодія, особистісні компоненти.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

Важливим аспектом соціономічних професій є міжособистісна взаємодія, ефективність якої залежить від багатьох факторів. Одним із них може бути спрямованість у спілкуванні як особистісний ресурс ефективної міжособистісної взаємодії. Тема дослідження є актуальною як в теоретичному, так і в емпіричному аспектах та результати можуть сприяти покращенню професійної підготовки майбутніх фахівців.

Велика увага вітчизняних психологів приділяється аналізу діалогізму як професійно-важливої якості студентів-психологів (Андрєєва, Литовченко, 2018). Активно досліджуються різноманітні фактори міжособистісної спілкування фахівців соціономічних професій (Доцюк, Кушнір, 2018), взаємозв'язок компонентів емоційного інтелекту та переважним типом міжособистісного спілкування на етапі ранньої юності

(Кочетова, 2019), а також в аспекті розвитку соціокомунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої освіти (Верченко, 2018). Узагальнення цих та інших досліджень засвідчує, що незважаючи на високу увагу до пізнання спілкування, залишається ще багато нез'ясованих емпіричних даних відносно особливості сформованості особистісних компонентів міжособистісної взаємодії в осіб з різними типами спрямованості у спілкуванні. У зв'язку з цим була поставлена мета статті – визначити характер впливу різних типів спрямованості у спілкуванні на сформованість особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії.

Завдання дослідження:

1. Емпірично вивчити загальні тенденції прояву різних типів спрямованості у спілкуванні у сучасній молоді.
2. Встановити характер взаємозв'язків спрямо-

ваності у спілкуванні з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії. 3. Виявити особливості сформованості особистісних компонентів міжособистісної взаємодії у осіб з різними типами спрямованості у спілкуванні.

Матеріали та методи дослідження

Для визначення особливостей сформованості особистісних компонентів міжособистісної взаємодії у осіб з різними типами спрямованості у спілкуванні проведено емпіричне дослідження, у якому застосовано ряд психодіагностичних методик. Це методика «Спрямованість особистості у спілкуванні» С. Л. Братченка для визначення особистісних смислових настанов і ціннісних орієнтацій у сфері міжособистісного спілкування, авторська методика «Діагностика основних компонентів міжособистісної взаємодії» для вивчення структурно-особистісних ознак міжособистісної взаємодії. Вибірку досліджуваних склали 382 студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського у віці 18-22 роки.

Для перевірки гіпотези про те, що тип спрямованості у спілкуванні позначається на сформованості особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, аналіз результатів дослідження складався з трьох послідовних кроків. По-перше, це з'ясування загальних тенденцій прояву різних типів спрямованості у спілкуванні у сучасній молоді. По-друге, встановлення характеру взаємозв'язків типів спрямованості у спілкуванні з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії. По-третє, порівняння груп досліджуваних різними типами спрямованості у спілкуванні.

Результати дослідження та їх обговорення

Результати дослідження показали, що різні типи спрямованості у спілкуванні представлені досить широким діапазоном оцінок, їхній розподіл суттєво відрізняється від нормального. Разом з тим за показниками центру розподілу можна визначити, що найбільшу перевагу серед молоді мають альтероцентрична, конформна та маніпулятивна спрямованості у спілкуванні. Так, показник альтероцентричної спрямованості, який визначає добровільну та безкорисливу центрацію на партнері, прагнення зрозуміти його інтереси задля найповнішого їх задоволення, має найвище середнє значення ($M=3,81$) порівняно з іншими показниками за методикою Братченка. Оскільки значення медіани ($Me=4$) та моди розподілу ($Mo=5$) є вищими за цю оцінку, то центр розподілу розмитий при досить широкому варіюванні індивідуальних значень в діапазоні від 0 до 9 балів. А отже на нього важко орієнтуватися як на узагальнену оцінку більшості випробуваних у виборці. Разом з тим, дані таблиці дозволяють стверджувати, що серед сучасної молоді присутня стійка тенденція звертатися до альтероцентричного способу поведінки у комунікативній ситуації.

Досить суттєве значення у спілкуванні досліджуваних має конформна спрямованість особистості, яка передбачає відмову від рівноправності у стосунках, готовність змінити свою точку зору, підпорядкуватися авторитетові. Як видно з таблиці, середнє значення за відповідним показником ($M=3,51$) майже збігається із значенням моди ($Mo=4$) та медіани ($Me=4$) розподілу,

тобто центр розподілу має досить визначений характер при щільному варіюванні індивідуальних значень від 1 до 7 балів. Такі дані дозволяють стверджувати, що досить часто досліджувані обирають саме конформну комунікативну стратегію спілкування.

Вираженою, з огляду на результати дослідження, є маніпулятивна спрямованість у спілкуванні сучасної молоді ($M=3,56$). Значення медіани ($Me=3$), а особливо моди розподілу ($Mo=1$) є явно нижчими, за середню оцінку. При цьому індивідуальні дані розташовані у діапазоні від 0 до 8 балів. Її зміст розкриває певну орієнтацію молоді на використання партнерів і самого процесу спілкування в своїх цілях, ставлення до них як до засобу, об'єкту своїх прихованих маніпуляцій.

Ці дані знаходять своє підтвердження у дослідженнях Т. В. Коломієць, А. І. Литвинчук, Т. В. Можаровської, які визначають типи спрямованості у спілкуванні у якості «продуктивних та непродуктивних поведінкових стратегій, в основу яких покладено біполярізацію ціннісного ставлення до партнера» (Коломієць, Литвинчук, Можаровська, 2018: 153). І хоча, авторами виявлено, що «альтероцентристська та конформна ціннісно-сміслова спрямованість міжособистісної взаємодії більш притаманна юнацькому вікові, а у період зрілої юності домінує маніпулятивна спрямованість» (Коломієць, Литвинчук, Можаровська, 2018: 151), фактичні дані вказують на те, що всім трьом поведінковим стратегіям молодь віддає перевагу над рештою способів спілкування.

Показник авторитарної спрямованості у спілкуванні, який характеризується прагненням домінувати, підкорювати партнерів власним цілям, зневагою їхніми думками та почуттями, виражений у загальній вибірці досліджуваних дещо нижче, ніж три попередні. Центр розподілу розташований на позначці у три бали ($M=3,21$; $Me=3$; $Mo=3$) при найнижчому характері варіювання індивідуальних значень. А отже, серед сучасної молоді авторитарний спосіб комунікативної спрямованості також є досить уживаним.

Щодо діалогічної комунікативної спрямованості спілкування, яка виражає орієнтацію на рівноправне спілкування, що базується на взаємній довірі, повазі, взаєморозумінні та відкритості, характер розподілу відповідного показника свідчить про великий розмах індивідуальних оцінок за ним. Так, дані досліджуваних коливаються у діапазоні від 0 до 11 балів із центром в 3 бали, на що вказує середнє значення та медіана. Проте найчастіше зустрічається оцінка в 0 балів ($Mo=0$), що може бути інтерпретоване як відсутність у більшості досліджуваних схильності будувати діалогічний тип спілкування.

Найнижче середнє значення зафіксоване за показником індіферентної спрямованості спілкування ($M=2,85$), медіана розподілу є вищою за цей показник ($Me=3$), а мода ($Mo=1$) свідчить про невелику популярність у молоді тенденції до ігнорування самого спілкування, знецінення партнерів, орієнтації на позакомунікативні проблеми.

Отже, як ми бачимо, якщо орієнтуватися на середню вираженість показників різних типів спрямованості спілкування, можна констатувати, що найбільшу вираженість мають альтероцентричний, конформний

та маніпулятивний її типи. Разом з тим, за показниками центру розподілу важко надати точну узагальнену картину переважання у виборці певних типів комунікативної спрямованості. Також, проведений аналіз первинних статистик показав, що для визначення взає-

мозв'язку цих показників з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії найбільш прийнятним є показник рангової кореляції Спірмена. Тому, більш інформативним виступив аналіз індивідуальних даних досліджуваних за домінуванням в них певного типу спрямованості спілкування (рис. 1).

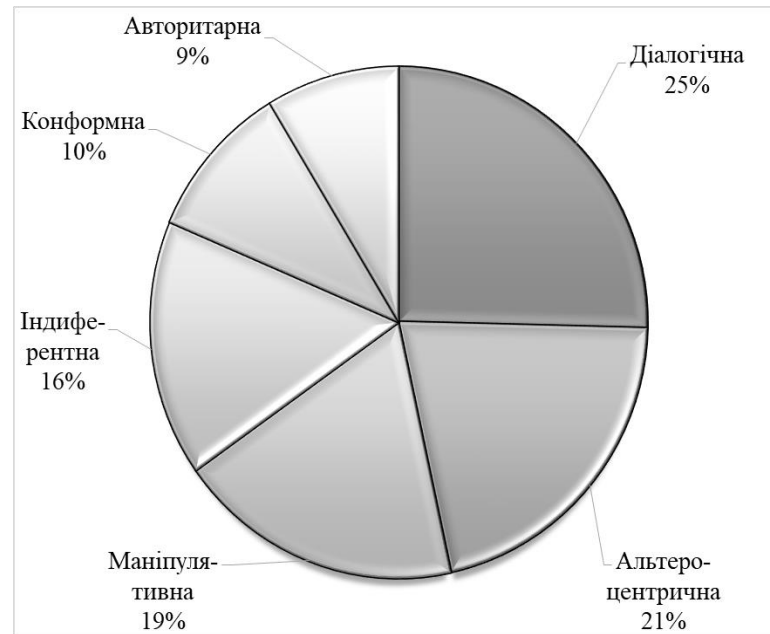

Рис. 1. Відносні частки групи досліджуваних за домінуванням в них певного типу спрямованості спілкування

Дані, представлені на рисунку, показують, що серед досліджуваних більшість таких, хто віддає перевагу діалогічній (25%) або альтероцентричній спрямованості у спілкуванні (21%). Також є певні частки осіб, для кого найбільш притаманні смислові установки та ціннісні орієнтації маніпулятивного (19%) або індиферентного спрямування (16%). Щодо конформної та авторитарної спрямованості спілкування, їм віддають перевагу найменший відсоток досліджуваних (10% та 9% відповідно).

Такі дані свідчать, що серед досліджуваних найчастіше зустрічаються такі, у яких особистісні смислові настанови, ціннісні орієнтації, комунікативні стратегії та способи поведінки у спілкуванні засновані на взаємній довірі, повазі, взаєморозумінні та відкритості. Багато серед досліджуваних осіб, які перш за все спрямовані на добровільну та безкорисливу централізацію на партнері. Також досить часто зустрічаються особи, в основі спілкування яких покладене ставлення до партнерів як до засобу, об'єкту прихованих маніпуляцій. Ці відомості лише частково збігаються з даними Я. Ф. Андрєєвої, Н. Ф. Литовченко, відповідно до яких домінування монологічної комунікативної спрямованості студентів-психологів із перевагою маніпулятивного варіанту. Діалогічний та альтероцентричний типи спрямованості автори виявили лише у 8% студентів (Андрєєва, Литовченко, 2018). Такі розбіж-

ності в фактичних даних нашого та попереднього досліджень потребують більш ретельного дослідження структурних зв'язків досліджуваного феномену.

Результати кореляційного аналізу із застосуванням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена мали виявити наявність статистично достовірних зв'язків показників, які характеризують спрямованість у спілкуванні, з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії. Оскільки, відповідно до нашого припущення, саме за цими параметрами здійснюватиметься подальше вивчення характеру впливу різних типів спрямованості на сформованість особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, то вивчення відмінностей між групами осіб, які віддають їм перевагу, має бути обґрунтованим наявністю статистичних зв'язків (табл. 1).

Наведені у таблиці дані показують, що всі типи спрямованості у спілкуванні певним чином пов'язані з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії. Найбільш суттєво такий зв'язок спостерігається за показником альтероцентричної спрямованості, який прямо корелює з мотиваційними ($p < 0,01$), емоційними ($p < 0,01$), когнітивними структурно-особистісними ознаками ($p < 0,05$) міжособистісної взаємодії, а також із загальним показником «особистісна основа міжособистісної взаємодії» ($p < 0,01$).

Взаємозв'язки показників, які характеризують спрямованість у спілкуванні, з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії

Особистісні компоненти міжособистісної взаємодії	Спрямованість у спілкуванні					
	Діалогічна	Авторитарна	Маніпулятивна	Конформна	Альтероцентрична	Індиферентна
Мотиваційний	0,107*	-0,174**		-0,115*	0,237**	-0,134**
Емоційний					0,163**	
Вольовий		-0,123*				
Когнітивний			0,128*	0,201**	0,130*	-0,160**
Загальний показник «Особистісна основа міжособистісної взаємодії»		-0,133**			0,200**	-0,133**

Примітки: * - кореляції статистично достовірні на рівні $p < 0,05$; ** - на рівні $p < 0,01$.

Такі дані показують, що добровільна та безкорислива центрація на партнері, прагнення зрозуміти його інтереси задля найповнішого їх задоволення суттєво стимулює розвиток мотиваційної та цільової регуляції процесу міжособистісної взаємодії, здатності будувати образів ситуації та партнера, прогнозувати розгортання взаємодії до кінцевого результату, підвищення адекватності емоцій, станів, переживань щодо участі в ній, і, як наслідок, зростання особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії її учасника.

Протилежними за змістом є взаємозв'язки показників авторитарної та індиферентної спрямованості спілкування. Йдеться про від'ємні кореляції між авторитарним комунікативними настановами та показниками мотиваційного ($p < 0,01$), вольового компонентів ($p < 0,05$) та загальним показником «особистісна основа» ($p < 0,01$), а також про від'ємні зв'язки (на рівні $p < 0,01$) показника індиферентної спрямованості з мотиваційним, когнітивним компонентами та загальним показником «особистісна основа міжособистісної взаємодії». Тобто, прагнення домінувати, підкорювати партнерів або знецінення, ігнорування спілкування відображаються у низьких комунікативних потребах, у небажанні встановлювати довірчі відносини з людьми, у нерозумінні партнерів, у невмінні домовлятися, вирішувати конфлікти через брак самовладання та витриманості. Такий особистісний ресурс розуміється нами як дефіцитарний, такий, що знижує ефективність міжособистісної взаємодії.

Також зазначимо, що решта типів спрямованості спілкування меншою мірою пов'язані з особистісними компонентами міжособистісної взаємодії. Так показник діалогічної спрямованості спілкування прямо пов'язаний з мотиваційним компонентом міжособистісної взаємодії ($p < 0,05$), що вказує на сприяння орієнтації на рівноправне спілкування, на розвиток мотиваційної та цільової регуляції процесу міжособистісної взаємодії.

Прямий зв'язок показника маніпулятивної спрямованості спілкування з когнітивним компонентом міжособистісної взаємодії ($p < 0,05$) свідчить, що викори-

стання партнерів як засобів, об'єктів прихованих маніпуляцій вимагає розуміння інших людей, вміння вирішувати міжособистісні конфлікти, знання психології, прояви спостережливості тощо.

Показник конформної спрямованості спілкування від'ємно корелює з мотиваційним ($p < 0,05$) та прямо – з когнітивним компонентом міжособистісної взаємодії ($p < 0,01$), тобто, відмова від рівноправності у стосунках, готовність змінити свою точку зору, підпорядкуватися авторитетові стримує розвиток комунікативних потреб, але сприяє кращому розумінню партнерів, розвитку психологічної проникливості, здатності вирішувати міжособистісні конфлікти.

Отже, як показав кореляційний аналіз, всі типи спрямованості у спілкування певним чином позначаються на становленні особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії. Найбільшою мірою це виявляється у прямих зв'язках альтероцентричних тенденцій з мотиваційним, емоційним, когнітивним компонентами та загальним показником ефективності міжособистісної взаємодії, а також у від'ємних зв'язках авторитарної та індиферентної спрямованості з мотивацією, емоційно-вольовою регуляцією, і, як наслідок, особистісною основою міжособистісної взаємодії загалом. Крім того, виявлено прямі кореляції діалогічної спрямованості спілкування з мотиваційним компонентом, маніпулятивної та конформної спрямованості - з когнітивним компонентом міжособистісної взаємодії.

Це дало підставу приступити до якісного аналізу особливості сформованості особистісних компонентів міжособистісної взаємодії у осіб з домінуванням різних типів спрямованості у спілкуванні. Для цього на підставі результатів тесту Братченка всі досліджувані розподілені на групи діалогічних (97 осіб), альтероцентричних (81 особа), маніпуляторів (71 особа), індиферентних (62 особи), конформних (38 осіб) та авторитарних (33 особи) людей. За даними дисперсійного аналізу, найбільш суттєво групи відрізняються за показниками, що характеризують мотиваційний ($F=3,71$, $p < 0,01$), емоційний ($F=5,22$, $p < 0,001$), вольовий ($F=2,30$, $p < 0,05$) компоненти, а також загальний показ-

ник «особистісна основа міжособистісної взаємодії» ($F=4,50$, $p<0,01$). Якщо звернутися до середніх значень цих показників в порівнюваних групах, то стає очевидною сутність відмінностей в їхньому прояві в різних групах (рис. 2).

Дані, представлені на рисунку, демонструють, що за мотиваційним компонентом міжособистісної взаємодії між групами присутня певна різниця. Так найвище середнє значення виявлене у групі з домінуванням альтероцентричної спрямованості у спілкуванні ($M=27,21$), а найнижче – у групі авторитарних досліджуваних ($M=22,85$).

Решта груп мають середні значення, розташовані у цьому діапазоні. Статистична перевірка цих відмінностей за допомогою t-критерія Стьюдента показала, що сформованість мотиваційного компонента міжособистісної взаємодії в групі альтероцентричних досліджуваних є значно вищою, порівняно з групами діалогічних ($t=2,97$; $p<0,01$), авторитарних ($t=3,34$; $p<0,01$), маніпулюючих ($t=2,62$; $p<0,01$), конформних ($t=3,59$; $p<0,01$) та індивідуальних осіб ($t=3,13$; $p<0,01$). Відмінності між рештою груп не набули статистично достовірних значень.

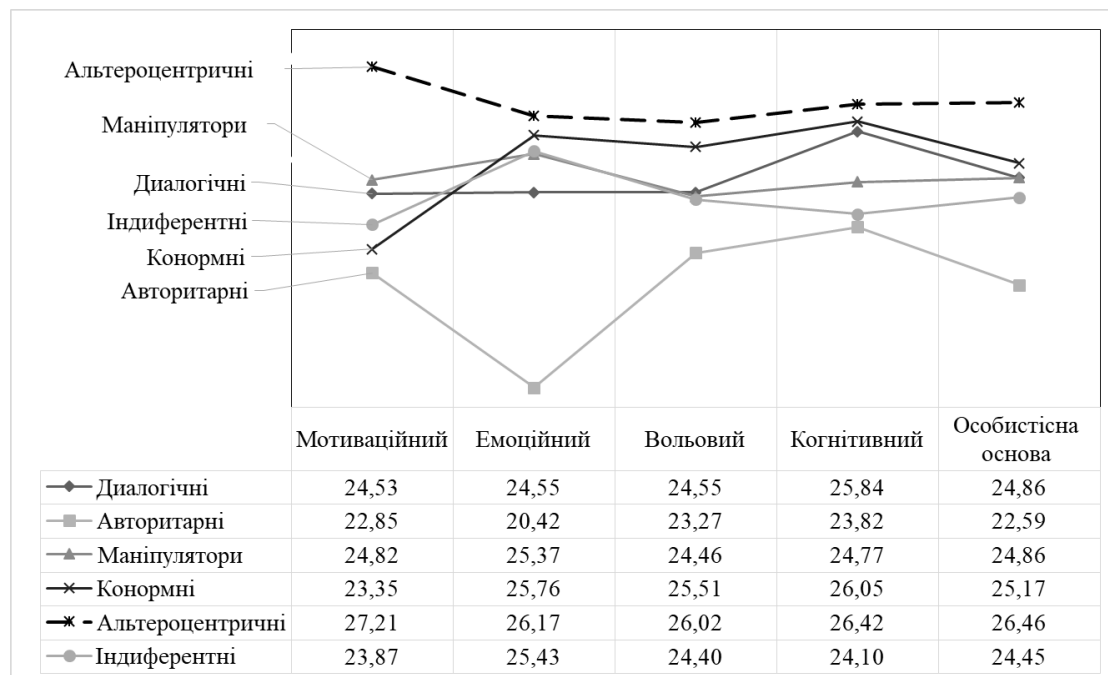

Рис. 2. Середні значення показників, які характеризують особистісних компонентів міжособистісної взаємодії досліджуваних у групах з різними типами спрямованості спілкування

Такі дані вказують на те, що альтероцентричні досліджувані відрізняються найвищим проявом потреби в міжособистісній взаємодії, прагнення до встановлення контакту, до розширення кола спілкування, значнішим інтересом до людей, мотивацією афіліації, порівняно з іншими типами спрямованості у спілкування.

За емоційним компонентом міжособистісної взаємодії найнижче середнє значення виявлене у групі з переважанням авторитарної спрямованості у спілкуванні ($M=20,42$), найвище – у групі альтероцентричних досліджуваних ($M=26,17$). Решта груп мають середні значення, які не більше, ніж на 2 бали відрізняються від оцінок у альтероцентричній групі. Результати перевірки міжгрупових відмінностей за t-критерієм Стьюдента показала, що сформованість емоційного компонента міжособистісної взаємодії в групі авторитарних досліджуваних є значно нижчою, порівняно з представниками діалогічного ($t=4,29$; $p<0,01$), маніпулятивного ($t=4,99$; $p<0,01$), конформного ($t=4,22$; $p<0,01$), альтероцентричного ($t=6,05$; $p<0,01$) та індивідуального ($t=4,06$; $p<0,01$) типів. Відмінності між рештою груп не набули статистично достовірних значень. А отже, якщо порівнювати з іншими типологічними

групами, авторитарні досліджувані відрізняються найнижчою емпатією, високою тривожністю, емоційною нестабільністю, переважанням погіршеного настрою, дратівливістю.

Переходячи до якісного аналізу сформованості вольового компонента міжособистісної взаємодії у групах з домінуванням різних типів спрямованості у спілкуванні, зазначимо, що найвища його виразність також притаманна альтероцентричній групі ($M=26,02$), а найнижча – авторитарній ($M=23,27$), проте попарне порівняння груп за вираженістю відповідного показника показала, що крім досить передбачуваних достовірних різниць у значеннях в альтероцентричній групі з діалогічною ($t=2,36$; $p<0,05$), авторитарною ($t=3,23$; $p<0,01$), маніпулятивною ($t=2,08$; $p<0,05$) та індивідуальною ($t=2,25$; $p<0,05$), статистично достовірними виявилось переважання середніх оцінок на 2,2 бали у конформній групі порівняно із авторитарною ($t=2,52$; $p<0,01$). Такі відомості свідчать про притаманність альтероцентричним та конформним у спілкуванні особам більш високої, ніж представникам інших типів, впевненості у собі, самостійності, витримки та самовладання.

Порівнюючи середні оцінки, отримані за когнітивним компонентом міжособистісної взаємодії в групах, звернемо увагу на те, що вони помітно вищими є в діалогічній, конформній групі, а в альтероцентричній набувають найвищого значення ($M=26,42$). Найбільш низькі оцінки виявлені у групі з авторитарною ($M=23,82$) та індивідуальною спрямованістю спілкування ($M=24,1$). Якщо додати той факт, що при статистичній перевірці достовірного рівня набувають лише різниці прояву відповідного показника між альтероцентричною та авторитарною ($t=2,33$; $p<0,05$), а також між альтероцентричною та індивідуальною групами ($t=2,11$; $p<0,05$), заключаємо, що альтероцентричні особи набагато краще розуміють почуття та наміри партнерів, більш компетентні у психології міжособистісної взаємодії, краще вміють вирішувати міжособистісні конфлікти, ніж авторитарні та індивідуальні люди, в яких гірше сформовані комунікативні здібності, вони частіше спотворено сприймають переживання партнерів, не вміють домовлятися.

Щодо загального показника «особистісна основа міжособистісної взаємодії», відмінності в його вираженості в порівнюваних групах відповідають загальній тенденції, притаманній більшості компонентів. Тобто, найвище середнє значення виявлене у групі з домінуванням альтероцентричної спрямованості у спілкуванні ($M=26,46$), а найнижче – у групі авторитарних досліджуваних ($M=22,59$), а середні значення решти груп займають проміжне положення. Статистична перевірка відмінностей між групами показала, що сформованість особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії в групі альтероцентричних досліджуваних є значно вищою, порівняно з групами діалогічних ($t=2,87$; $p<0,01$), авторитарних ($t=5,22$; $p<0,01$), маніпулюючих ($t=2,60$; $p<0,01$) та індивідуальних осіб ($t=2,76$; $p<0,01$). Крім того, підтверджено, що в групі авторитарних досліджуваних його сформованість є значно нижчою, порівняно з представниками діалогічного ($t=2,96$; $p<0,01$), маніпулятивного ($t=2,81$; $p<0,01$), конформного ($t=2,95$; $p<0,01$) та індивідуального ($t=2,09$; $p<0,05$) типів. Такі дані вказують на те, що альтероцентричні досліджувані відрізняються найвищим проявом особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, в той час як авторитарні мають явно дефіцитарний характер становлення особистісного ресурсу, що знижує ефективність міжособистісної взаємодії.

Література

1. Андреева Я. Ф., Литовченко Н. Ф. Проблема становлення діалогізму як професійно-важливої якості студентів-психологів. *Technologies of intellect development*. 2018. Т.2. Вип. 8 (19). DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2019.2.8.1>.
2. Верченко Л. С. Діагностика рівнів розвитку соціально комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2 (16). С. 160–169. URL: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/2725> (дата звернення: 06.09.2021).
3. Доцюк Л. Г., Кушнір І. Г. Особливості міжособистісної взаємодії студентів першого курсу спеціаль-

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити **висновки**:

По-перше, показано в результаті аналізу індивідуальних даних та первинних статистик, що у спілкуванні сучасної молоді найчастіше зустрічаються три тенденції: а) будувати його на взаємній довірі, повазі, взаєморозумінні та відкритості; б) спрямовувати зусилля на добровільну та безкорисливу центрацію на партнері; в) ставитися до партнерів як до засобу, об'єкту прихованих маніпуляцій.

По-друге, встановлено в процесі кореляційного аналізу, що всі типи спрямованості у спілкування певним чином позначаються на становленні особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії. Найбільшою мірою це виявляється у прямих зв'язках альтероцентричних тенденцій з мотиваційним, емоційним, когнітивним компонентами та загальним показником ефективності міжособистісної взаємодії, а також у від'ємних зв'язках авторитарної та індивідуальної спрямованості з мотивацією, емоційно-вольовою регуляцією, і, як наслідок, особистісною основою міжособистісної взаємодії загалом. Крім того, виявлено прямі кореляції діалогічної спрямованості спілкування з мотиваційним компонентом, маніпулятивною та конформною спрямованості - з когнітивним компонентом міжособистісної взаємодії.

По-третє, виявлено шляхом порівняння груп досліджуваних з домінуванням різних типів спрямованості у спілкуванні, що альтероцентричний тип більше за інші типи, сприяє найвищому прояву особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, що виявляється як на рівні всіх його компонентів, так і на загальній ефективності цього процесу. Авторитарний тип призводить до дефіцитарного характеру становлення особистісного ресурсу, що знижує ефективність міжособистісної взаємодії. Діалогічна спрямованість спілкування притаманна молодим людям з помірно сформованістю всіх компонентів міжособистісної взаємодії. Особливістю молоді з домінуванням конформного типу спрямованості є висока упевненість у собі, самостійність, витримка та самовладання. Домінування індивідуального типу призводить до браку комунікативних здібностей, а тому представники цього типу частіше спотворено сприймають переживання партнерів, не вміють домовлятися.

ності "Фізична реабілітація". *Молодий вчений*. 2018. № 3.3. С. 149–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3 (дата звернення: 06.09.2021).

4. Коломієць Т. В., Литвинчук А. І., Можаровська Т. В. Емпатія як чинник ціннісно-сислової спрямованості сучасних юнаків у ситуації міжособистісної взаємодії. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: 2018. № 1. С. 144–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippv_2018_1_17 (дата звернення: 04.09.2021).

5. Кочетова Ю. А. Эмоциональный интеллект и тип межличностного общения на этапе ранней юности. *Мир науки. Педагогика и психология*. 2019. №5. URL:

<https://mir-nauki.com/PDF/51PSMN519.pdf> (дата звернення: 06.09.2021).

References

1. Andriieva, Ya. F., Lytovchenko, N. F. (2018). Problema stanovlennia dialohizmu yak profesiinovazhlyvoi yakosti studentiv-psykholohiv [The problem of formation of dialogism as a important professional quality of students-psychologists]. *Technologies of intellect development*, 8 (19). Vol. 2. DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2019.2.8.1> [in Ukrainian].
2. Verchenko, L. S. (2018). Diahnostika rivniv rozvytku sotsialno komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly [Diagnosis of levels of development of social communicative competence of future teachers of higher school]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia: Seriya Pedagogika i Psykholohiia. Pedagogichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University: Series Pedagogy and Psychology. Pedagogical sciences*, 2 (16), 160–169. Retrieved from <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/2725> [in Ukrainian].
3. Dotsiuk, L. H., Kushnir, I. H. (2018). Osoblyvosti mizhosobystisnoi vzaiemodii studentiv pershoho kursu spetsialnosti "Fizychna reabilitatsiia" [Features of interpersonal interaction of first-year students in "Physical Rehabilitation" specialties]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 3,3, 149-152. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3 [in Ukrainian].
4. Kolomiets, T. V., Lytvynchuk, A. I., Mozharovska, T. V. (2018). Empatiia yak chynnyk tsinnisno-smyslovoi spriamovanosti suchasnykh yunakiv u situatsii mizhosobystisnoi vzaiemodii [Empathy as a factor of value and semantic orientation of modern young people in a situation of interpersonal interaction]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii – Theoretical and applied issues of Psychology*, 1, 144-156. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2018_1_17 [in Ukrainian].
5. Kochetova, Yu. A. (2019). Emotsionalnyi intellekt i tip mezhlichnostnogo obshcheniya na etape ranney yunosti [Emotional intelligence and the type of interpersonal communication at the stage of early adolescence]. *Mir nauki. Pedagogika i Psikhohiia – The world of science. Pedagogy and Psychology*, 5. Retrieved from <https://mir-nauki.com/PDF/51PSMN519.pdf> [in Russian].

Svitlana Sytnik,

*Doctor of Psychological Sciences, associate professor,
Department of Theory and Methods of Practical Psychology,*

Oleksiy Chebykin,

*Doctor of Psychological Sciences, professor,
Full member of the NAES of Ukraine,*

*The State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska, Odesa, Ukraine*

ORIENTATION IN COMMUNICATION AS A PERSONAL RESOURCE OF EFFECTIVE INTERPERSONAL INTERACTION

The results of an empirical study of the influence of different types of orientation in communication on the formation of personal resource of interpersonal interaction are presented in the article. The analysis of the results of the study consisted of three successive steps to test the hypothesis that the type of orientation in communication affects the formation of the personal resource of interpersonal interaction. First, it is the clarification of the general trends in the manifestation of different types of communication orientation in modern youth. Second, it is the establishing the nature of the relationship between the types of communication orientation with the personal components of interpersonal interaction. Third, it is the comparison of groups studied by different types of orientation in communication. As a result of the study, it was determined that three tendencies are most common in the communication of modern youth: a) to build it on mutual trust, respect, mutual understanding and openness; b) focus efforts on voluntary and selfless centering on the partner; c) treat partners as a means, an object of covert manipulation. It is established in the process of correlation analysis that all types of communication orientation in some way affect the formation of the personal resource of interpersonal interaction. This is most evident in the direct links of alterocentric tendencies with motivational, emotional, cognitive components and the general indicator of the effectiveness of interpersonal interaction; as well as in the negative links of authoritarian and indifferent orientation with motivation, emotional and volitional regulation, and as a consequence, the personal basis of interpersonal interaction in general. Furthermore, the direct correlations of dialogic orientation of communication with the motivational component, manipulative and conformal orientation with the cognitive component of interpersonal interaction were revealed. It was found by comparing groups of subjects with the dominance of different types of orientation in communication, that the alterocentric type more than other types contributes to the highest manifestation of personal resource of interpersonal interaction, manifested both at the level of all its components and overall efficiency of this process. Authoritarian type leads to a deficient nature of the formation of personal resources, which reduces the effectiveness of interpersonal interaction. Dialogic orientation of communication is characteristic of young people with a moderate formation of all components of interpersonal interaction. A feature of young people with a predominance of

conformal type of orientation is high self-confidence, independence, endurance and self-control. The dominance of the indifferent type leads to a lack of communication skills, and therefore representatives of this type often distort the feelings of partners; they do not know how to negotiate.

Keywords: personality orientation, communication, interpersonal interaction, personal components.

Подано до редакції 11.09.2021

УДК: 159.92

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-3-4>

Олена Сашиуріна,

аспірант,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, Україна,

Станіслав Ларіонов,

кандидат психологічних наук, доцент,

Національна академія Національної гвардії України,
майдан Захисників України 3А, м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Суспільні вимоги й очікування стосовно роботи правоохоронних органів ще ніколи не були такими високими як зараз, доволити загал жадає бачити професійних і людяних працівників поліції, хоче відчувати ефективність їх фахової діяльності. Система правоохоронних структур в останні роки знаходиться в стані перманентної трансформації, що загострює проблему якісної підготовки її персоналу. Вона полягає в тому, що по-перше, немає достатньої кількості претендентів на службу, а по-друге, наявні кандидати переважно не повномірно відповідають встановленим критеріям відбору. Це орієнтує керівників і практичних психологів МВС на пошук і вдосконалення шляхів підтримки і розвитку персоналу, утримання його на робочих місцях, загалом на усвідомлення того, що працівники важливі і мають потенційні можливості і ресурси саморозвитку. Розпочинається професійний розвиток правоохоронців, як правило, у відомчих закладах вищої освіти, що зумовлює актуальність дослідження психологічних ресурсів особистості правоохоронця на етапі фахової підготовки і визначає мету чинної статті. Під час дослідження використано комплекс теоретичних та емпіричних методів пошукування, зокрема методу психологічного нарративного аналізу кризових/травматичних подій В. І. Шебанової. Вибірка складала 84 майбутніх правоохоронців, які навчаються і проходять службу в Харківському національному університеті внутрішніх справ. В ході дослідження визначено основні значущі події життя та ставлення до них правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами. З'ясовано, що їх можна розподілити на сім категорій, в яких спостерігаються спільні для курсантів важливі події: школа; навчально-службова діяльність у ЗВО; сім'я; складні життєві ситуації; втрати; особистісні стосунки; різне. Визначено, що найбільш важливі життєві події трапились у курсантів в життєвий період до вступу в ЗВО, що має зорієнтувати на пошук ресурсів в психологічному супроводі до автобіографічного нарративу особистості. Окреслено коло психологічних ресурсів курсантів, зокрема емоційне переживання приємних подій, взаємодія із значимими близькими, «доросла» переоцінка ситуацій і пошук позитиву в тому, що трапляється, віднаходження нових зв'язків і контактів, усвідомлення цільових запитів і впливу подій на майбутнє.

Ключові слова: нарратив, правоохоронці, курсанти, психологічні ресурси, ситуації, травматичні події.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

Проблема людських ресурсів дедалі більш стає визначальною в усіх сферах життєдіяльності держави, зокрема ще ніколи так не загострювалось питання якості персоналу правоохоронних органів. Правоохоронна система постає перед проблемою найму працівників в умовах, коли процедура професійного добору вже добре налагоджена (наявні емпірично верифіко-

вані методи дослідження, критерії придатності/непридатності для усіх основних посад, автоматизована і комп'ютеризована система професійно-психологічного відбору, наявні підготовлені HR-фахівці тощо), однак на сьогодні немає достатньої кількості претендентів на службу, а також проблематичним є часткова невідповідність кандидатів до пропонованих посад. Це зумовлює постійний некомплект персоналу, змушує шукати шляхи підтримки наявних працівників, а також